

Zekeriya
Sertel

Hatırladıklarım

ZEKERİYA SERTEL
HATIRLADIKLARIM

Can Çağdaş

© 2015, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Gözlem Yayınları, 1977

Can Yayınları'nda 1. basım: 2015

2. basım: Şubat 2019, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 500 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan

Yayına hazırlayan: Emre Taylan

Düzeltili: Burçak Başpınar

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek, M. Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-2692-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750726927

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

ZEKERİYA SERTEL
HATIRLADIKLARIM

ANI

♥can

Zekeriya Sertel'in Can Yayınları'ndaki diğler kitapları:

Ardımdaki Yıllar, 2018

Annem Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?, 2018

ZEKERİYA SERTEL, 1890'ların başında Makedonya Usturumca'da doğdu. Selanik'te hukuk öğrenimi gördü. Gazeteciliğe Yunus Nadi'nin çıkardığı *Rumeli* gazetesinde başladı. 1915'te Sabiha Sertel'le evlendi. 1919'da ABD'ye giderek Columbia Üniversitesi'nde gazetecilik tahsili yaptı. Türkiye'ye döndüğünde matbuat umum müdürü oldu. *Cumhuriyet* gazetesinin kurucuları arasında yer aldı. *Resimli Ay*, *Büyük Mecmua*, *Sevimli Ay*, *Resimli Perşembe* dergilerini, 1930'da *Son Posta* gazetesini çıkardı. 1934'te ise *Tan* gazetesini devraldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'deki tek parti rejimine karşı keskin bir muhalefet yürüttü. Faşizm ve Nazizme karşı, yazılarıyla mücadele verdi. 4 Aralık 1945'te Tan Matbaası'nın basılmasının ardından Sabiha Sertel'le beraber tutuklandılar. 1950'de ülkeyi terk etmek zorunda kalan Zekeriya Sertel, ancak Türkiye'ye 1977'de gelebildi. 12 Mart 1980'de Paris'te öldü. Mezarı hâlâ oradadır.

İçindekiler

Zekeriya Sertel'den Anılar	11
Önsöz	13
I Çocukluğum	15
II İlk Gazeteciliğim	37
III İstanbul'da	51
IV Paris'te (1913-1914)	57
V Savaş İçinde İstanbul	65
VI Mütareke Döneminde İstanbul	81
VII Amerika'da	93
VIII Atatürk'le İlk Karşılaşma	107
IX <i>Cumhuriyet</i> Gazetesi	123
X <i>Resimli Ay</i>	127
XI Nâzım Hikmet	147
XII <i>Son Posta</i> ve Serbest Fırka	175
XIII <i>Tan</i> Gazetesi ve O Dönemin Olayları	193
XIV Savaştan Sonra	223
XV Demokrat Parti'yi Nasıl Kurduk?	231
XVI İnsan Hakları Derneği	243
XVII Sabahattin Ali'yi Nasıl Öldürdüler?	251
XVIII Memleketten Çıktıktan Sonra	261
Sonsöz	281
Babam Zekeriya Sertel'in Son Yılları	283

Zekeriya Sertel'den Anılar

Zekeriya Bey'in 1969 yılı Paris'te tanıdım. Değerli dostum Pertev Naili Boratav bir gün bana telefon ederek Zekeriya Bey'in Paris'e geldiğini, Port Royal yakınlarında bir otelde kaldığını ve kendisini ararsam sevineceğini söyledi.

Ben de hemen öyle yaptım. Randevu alıp oteline gittim. Zekeriya Bey, kızı Yıldız'la birlikte beni büyük bir dostluk içinde karşıladı. Çok yorgun ve yılgın görünüyordu. Yurtdışında geçirdiği 19 yılın yorgunluğu yüzünden okunuyordu. Kolay mı vatan özlemiyse... Nereden nereye sürüklenmişti? Kalemimi yaşam boyu Türkiye'de demokrasi savaşı vererek kullanmış, bu yüzden başına neler gelmemişti? 4 Aralık 1945'te matbaası basılmış, makineleri parçalanmış, *Tan* gazetesi kapatılmış ve canını zor kurtarmıştı.

İlk konuşmamızda konuyu o günlere getirdim. Bunlar tatsız anılardı... O dönemi anımsamak kendisine acı veriyordu ama yine de başına gelenleri soğukkanlılıkla anlattı. Sonra da, "Anılarımı *Hatırladıklarım* adlı bir kitapta topladım," dedi. "Bakü'deydim. Elimde hiçbir belge ve gazete koleksiyonu yoktu. Aziz Nesin benden anılarımı yazmamı istemişti. Belleğimdeki kalanları derleyip toparladım ve Aziz'e yolladım. Kitap nihayet basıldı. Benim elime geçmesi de bir hayli zaman aldı."

Zekeriya Bey 6 Eylül 1969'da bu kitabını imzalayarak bana verdi. Bir çırpıda okudum, çok şey öğrendim. Sonra da satırların altlarını çizme çizme birkaç kez daha gözden geçirip belleğime yerleştirdim. Bunları *Basın Tarihi* kitabımda kaynak olarak kullandım.

Kitap Sertel'in gençliği, gazeteciliği dönemleriyle başlıyor. Sonra Amerika serüveni, 1923 ortalarında İstanbul'a dönüşü, Ankara'da Matbuat Genel Müdürlüğü, *Resimli Ay*'ın yayımlanması, Nâzım Hikmet'le dostluğu... Bunlar çok tatlı konular.

Bu bölümleri onun sürgündeki yaşamı, *Son Posta* ve Serbest Fırka anıları ve Halikarnas Balıkcısı ile sürgün yaşamı izliyor. Onlar da çok sürükleyici anılar... Sertel'lerin Demokrat Parti'nin kuruluşuna katkıları da az bilinen bir olay...

Sonra sırada 4 Aralık 1945 olayları var, ki kitabın en canlı bölümünü bu olaylar oluşturuyor. Basın üzerindeki baskılar, iktidar, derin devlet ve partinin işbirliğiyle oluşturulan sindirme politikası bunlar basın tarihimizin karanlık günlerine ışık tutuyor ve bu baskıları ister istemez bugünlerle karşılaştırıyorsunuz. Bunları ibretle okuyoruz. "Tarihi tekerrür diye tarif ediyorlar" sözü bir an aklınızdan çıkmıyor. Bu tür olayları yeniden yaşayacağımız hiç aklımıza gelir miydi?

Zekeriya Bey'in Nâzım'la ilgili anıları da çok sıcak ve duygulu... Sertel *Mavi Gözlü Dev'*den önce Nâzım'la anılarını *Hatırladıklarım*'da anlatmaya çalışmıştı. Sabahattin Ali ile olan anılarını da buruklukla okuyorsunuz. Zekeriya Bey bize o acı günleri yeniden yaşıyor. O anılarının çoğunu Zekeriya Bey'in ağzından defalarca dinlemiştim. Paris'te yaşamının çok acılı günlerini geçirdiği Porte de Montreuil'deki ufak dairesinde ya da benim kaldığım apartmanında bunları kaç kez dostlarıma ve bana da anlatmıştı. Kendisine durmadan sorular sormuş ve onu tekrar tekrar dinleme olanağını bulmuştuk.

Bütün aydınlara, gazetecilere ve politikaya soyunanlara *Hatırladıklarım*'ı mutlaka okumalarını öneririm. Bence bu kitap Sertel'in başucu olacak bir kitabı...

Hıfzı Topuz
Kasım 2015

Önsöz

Gazetecilik iyi bir meslektir, hürriyet içinde çalışabilmek şartıyla. Hürriyet olmayan, geri kalmış memleketlerde gazetecilik zevkli ama tehlikelidir. Zevklidir çünkü hayatınız bitmeyen bir savaş içinde geçer. Tehlikelidir çünkü her an başınızın üstünde Demokles'in Kılıcı sallanır. Ölüm, hapis, her türlü işkence sizi bekler. Ben böyle bir dönemde gazetecilik yaptım. Dört kez hapse girdim. Yüzlerce kez gazetem kapandı, sonsuz kayıplara katlandım. Tehdit gördüm, tahkir gördüm. Böyle şartlar altında, eğer karakteriniz zayıfsa çabucak mesleğinizi değiştirir, kendinize başka bir geçim yolu ararsınız.

Gazete bir aynadır. Gazeteci, toplumu, bütün istekleri, bütün dertleri ve kederleriyle bu aynaya yansıtır. Bunu namuslu bir gazeteci gibi sadakatle yaparsa yönetim başındakileri ürkütür. Birçok hükümet aynada toplumun hastalıklarını ve dertlerini görünce sinirlenir, aynaya kızarak ona düşman kesilirler. Toplumdaki bozuklukları düzeltmeye çalışacak yerde aynayı kırmaya kalkarlar. İşte o vakit kıyamet sizin başınızda kopar.

Gazetecinin ikinci önemli ödevi, kötülüklerle savaşmak, halkı uyandırmak ve toplumu ileriye doğru götüreceği yolu göstermektir. Bu tür gazetecilik zordur, çetindir, tehlikelerle doludur. Fakat şerefli ve zevklidir. Uğrunda savaştığınız şeylerin zamanla gerçekleştiğini görmek kadar zevkli bir şey olmaz. Ben bütün gazetecilik hayatımda hep bu dikenli yolda

savaştım. Onun zevkini ve acısını duydum fakat hiçbir gün yılmadım, savaş yolundan ayrılmadım. Ne çektimse bu yüzden çektim, ne gördümse bu sayede gördüm.

Gazeteci, işi gereği hayatın içindedir. Her sınıf ve cins insanla düşüp kalkar. Gazeteci için her kapı açıktır. Onun bilmediği, öğrenmediği şey yok gibidir. Gizli anlaşmaları, çevrilen entrikaları, yapılan rezaletleri, işlenen maddi ve manevi cinayetleri herkesten önce o öğrenir. Bu sayede memleketin siyasal hayatına karıştım. Yerli yabancı birçok devlet adamıyla tanıştım. Siyasal olayların içyüzünü öğrendim. Gene bu sayede memleketin sanat ve fikir hayatına katıldım. Birçok değerli ve büyük sanat ve fikir adamıyla ahbaplık ettim. Bu alanda yurduma ve halkıma yararlı olmaya çalıştım.

Gazeteci yalnız olayları kaydeden bir sicil memuru değildir. Gazeteci tarihi yapan ve yazan adamdır. Memleketin kaderi üzerinde söz sahibidir. Onun için de görevi nazik, sorumluluğu büyüktür.

Elli yıllık gazetecilik hayatımda memleketin gelişmesini bir seyirci gibi değil, içinde yaşayan bir insan olarak izledim. Türkiye'nin yarı-sömürge, geri bir memleket olmaktan kurtulup bağımsız bir devlet olarak gelişmesi sırasında geçirdiği sancuları birlikte yaşadım. Onun için elli yıllık hatıralarım biraz da Türkiye'nin tarihi sayılır. Fakat şunu belirtmek isterim ki, ben bir tarih kitabı yazmıyorum, bir gazeteci olarak memleketin hayatına karışan kendi hayatımı ve görüp işittiklerimi yazmakla yetiniyorum. Bu kitap daha çok bir biyografidir. Fakat bir gazetecinin hayatını, memleketin hayatından ayırmak mümkün olamayacağı için burada aynı zamanda memleketin tarihini ve insanların da bulacaksınız. Bu sayede memleketin siyaset, fikir ve sanat hayatında rol oynamış birçok kimseleri tanıyacaksınız.

I

Çocukluğum

Ben altmış yaşına kadar anılarımı yazmayı aklıma bile getirmemiştim. Hayatında anlatacak ve başkalarına faydalı olacak anıları olmayanların, hayatlarını yazmaya kalkmalarını gülünç bulurdum. Ama zamanla insan ihtiyarlıyor. Eski-den başından geçenleri daha iyi hatırlamaya başlıyor ve giderek geleceği bir yana bırakıp geçmişiyile yaşamaya başlıyor. O vakit, geçmiştekileri hatırlayarak başkalarına anlatmak bir zevk, hatta kaçınılması güç bir ihtiyaç oluyor. Emeklilerin veya ihtiyarların gittikleri kahvehanelere hiç gittiniz mi? Orada başka laf yoktur. Herkes birbirine anılarını anlatır.

Eh, biz de ihtiyarladık. Bugünü ve yarını bir yana atmakla birlikte, artık az çok geçmişimizle yaşıyor ve başımızdan geçenleri anlatmaktan kendimizi alamıyoruz.

Ben önce, gazeteciliğe başladığım tarihten itibaren anılarımı *Hatırladıklarım* başlığı altında bir kitapta topladım. Gel gör ki, bu kitap çıktıktan sonra sağdan soldan yeni isteklerle karşılaştım. Hısım akrabam olan kimseler anılarımı eksik buluyor, benden çocukluk anılarımı da yazmamı istiyorlardı.

“Canım,” diyorlardı, “hayatınız doğduğunuz tarihten başlar, bırakın bizi ama okuyucularınız da sizin nerede ve nasıl bir aileden doğduğunuzu; çocukluğunuzu nerede, hangi koşullar altında geçirdiğinizi öğrenmek istemezler mi?”

Düşündüm. Hak verdim akrabalarımıza. Çocukluk anıları insanın üzerinde, bütün hayatı boyunca silinmeyen, derin

izler bırakır; insanın huyu, karakteri çocuklukta yoğrulur. Hele bizler başka bir yüzyılın, başka bir dünyanın insanlarıyız. Çocukluğumuzu yaşadığımız dönemin özellikleri vardır ve bunlar kuşkusuz izlerini bırakmıştır. Bu bakımdan, anılarıma çocukluğumdan başlamamakla yanlış yaptığımı anladım ve bu eksiği tamamlamaya karar verdim.

Kitabımı okuyan dostlarımdan birçoğu da anılarımla yalnız 1951 tarihine kadar olanlarını yazmamı kusurlu buldular.

“Siz 1950’den sonra yaşamadınız mı?” dediler. “Anılar 1950’de bitiyor. Şimdi 1971’deyiz. Hamdolsun hâlâ yaşıyorsunuz. Geçen 20 yıl içinde bizlere anlatacak bir anınız hiç mi olmadı? Oysa o tarihten sonra hiçbirimize nasip olmayan bir hayat geçirdiniz. Hiçbirimizin görüp bilmediği şeyler görüp öğrendiniz. Bunları yazmamak olur mu? Okuyucularınız, hayatınızın bu çok ilginç bölümünü öğrenmek istemezler mi?”

Düşündüm, onlar da haklı. Gerçi, ikinci bölümü yazmak biraz güç olacak. Bunun bir parçasını Nâzım Hikmet için yazdığım ikinci ciltte şöyle üstünkörü anlattım. Ama gerçekten çok ilginç ve çok öğretici aşamaları bulunan hayatımın bu bölümünü de okuyucularına sunmaya karar verdim. Böylece *Hatırladıklarım*, iki ciltlik büyük bir eser olacak.¹

Doğduğum şehir

Önce size doğduğum şehri anlatayım.

Usturumca, Osmanlı İmparatorluğu’nun, Rumeli denilen Avrupa bölgesinde bulunan küçük bir kasabaydı. Bu bölge aynı zamanda Makedonya sayılırdı. Usturumca o vakit ki Selanik vilayetine bağlıydı. Kasabanın nüfusu on bin kadardı. Şehir, sırtını yeşil dağlara dayamış, şirin bir yerdi. Önünde boylu boyunca uzanan geniş ve güzel ovaya bakardı.

1. İkinci cilt yazılmadı.

Kasabada oturan halk ikiye ayrılmıştı. Şehrin üst bölgesinde Hıristiyanlar, çoğunlukla da Rumlar otururdu. Yerli nüfusun çoğunluğunu onlar oluştururdu. Onlar daha iyi evlerde oturur, şehrin ana ticaret işlerini ellerinde bulundururlardı. Türkler şehrin alt bölgesinde yaşardı. Bunları da geniş çizgileriyle üç sınıfa ayırmak mümkündü. Bütün kasabanın servetini ellerinde bulunduran ve kendilerine ağa ve bey sıfatlarını yakıştıran egemen sınıf. Bunlar, kasabanın yüze yakın köyünü hemen de tamamıyla ellerinde bulunduruyordu. İçlerinde saltanat tarafından hediye edilmiş geniş topraklara sahip olanlar vardı. Örneğin kasabanın en büyük evinde eski bir derebeyi gibi yaşayan, sahip bulunduğu yirmiden fazla köyün gelirini toplayan Süleyman Paşa adında biri vardı. Halkla bütün bağlarını koparmıştı. Evinde haremiyle kapalı bir hayat yaşardı. Ondan sonra beyler gelirdi. Bunların da sayısı çok değildi. Ama her birinin birkaç köyü vardı. Kasabanın ağaları bunlardan sonra gelirdi. Ağalar hemen de tamamıyla bizim ailenin üyeleri idi. Hepsinin bir-iki köyü vardı. Hepsi çalışmayan, hatta köylere bile gitmeye katlanmayan insanlardı. Bulgar köylülerinin alinteriyle geçinirlerdi.

Babam Hacı Halim Ağa, bu ağa sınıfının hemen de en zayıflarından biriydi. Bizim, şehre atla bir saat uzakta, Dabila adında bir köyümüz vardı. Köyün bütün halkı Bulgar'dı. Bu köyde bizim geniş topraklarımız bulunuyordu. Toprakları yarıcılık yoluyla Bulgar köylüleri işletirdi. Bizim toprakları işleyen köylüler, köyün ortasında bize ait bir çiftliğin etrafında toplanmıştı. Topraktan yapılmış karanlık evlerde yaşarlardı. Bizim topraklar bunlar arasında bölünmüştü. Her biri bir bölgedeki toprakları işler, elde edilen ürünün yarısını alır, ötekini bizim ambarlara boşaltırlardı. Karpuz, kavun, üzüm gibi ürünleri de evimize kadar getirirlerdi. Biz yazın, hasat zamanı ailece köye gider, çiftlikteki binaya yerleşirdik. Bu göç, biz çocuklar için eğlenceli olurdu. Harmanların dövülüşüne katılır, sabahları erkenden bostanlara gidip karpuz kavun yerdik.

Ağalar yalnız kendi köylerinden gelen gelirle yetinmezdi. Köylerin aşarını da üzerlerine alarak büyük kazançlar sağ-

larlardı. O zamanlar toprak vergisi, ürünün yüzde onunu devlete vermeyi zorunlu kılan aşar yoluyla alınırđı. Ne var ki devlet, bu aşarı toplamak için gereken örgüte sahip değildi. Onun için köylerin aşar geliri, artırma usulüyle isteyenlere satılırđı. Bir köyün aşarını satın alan kişi, üzerinde kalan bedeli, para olarak devlet kasasına yatırır, sonra köylere giderek köylüden ürünün onda birini alırđı. Aşar artırması çok eğlenceli bir şeydi. Alıcılar hep birbirini tanıyan ağalardı. Çünkü birikmiş para ancak onların ellerinde bulunabilirdi. Artırma günleri ki yaz başına düşerdi, ağalar, artırma yapılan hükümet konağında toplanırđı. Herkes hangi köyün kime ait olduğunu bilir ve o köyleri kendi sahiplerine bırakırlardı. Tek tük bağımsız köyler gerçek artırmaya girerdi. Herkes kendi köyünün aşarını kendi üstüne alırđı, Dabila'nın aşarı da her vakit babama düşerdi.

Babam çalışkan bir adamdı. Öteki ağalar gibi gündüzlerini kahvelerde, gecelerini sohbetlerde geçirmezdi. Köyün sürülerini besler ve şehirde toptancılık yapardı. Yani şehirde pazar kurulduğı günler, ürünlerini çarşıya satmak üzere getiren köylülerden afyon toplar, sonra bunları Selanik'ten gelen toptancı tüccarlara satardı. O, çarşıda afyon satın alırken dükkânda ben oturup beklerdim. Usturumca iyi ve bol afyon yetiştiren bir yerdi. Şehrin büyük gelirlerinden biri de afyondur.

Sözün kısası babam varlıklı bir adamdı. Şehir yakınlarında üzüm ve kiraz bağlarımız vardı. Etimiz kendi kasabamızdan, meyve ve sebzelerimiz bağ ve bahçelerimizden, yağımız, sütümüz koyunlarımızdan gelirdi. Bolluk içinde yaşadık.

Şehirdeki ağaların çoğunluğunu teşkil eden bizim aile nereden gelmiş, nasıl burada yerleşmişti? Bu köyleri nasıl ele geçirmişlerdi? Bu sorunun cevabını verecek kesin bilgiye sahip değilim. Yalnız şu kadarını biliyorum, ailemiz bu şehrin, hatta bu bölgenin otokton (yerli) insanları değillerdi. Hepimizde Orta Asya'dan gelmiş Türklerin özellikleri vardır. Hepimizin elmacikkemikleri çıkık, gözleri çekik, yüzü yuvarlak, boyu ortadır. Hele Hacı Salman gibi yakın akrabalarımızdan bazıları, sanki daha dün Türkmenistan'dan gelmiş izlenimini

bırakırdı. Uzun hırkası, hacı sarığı, ayaklarında yemenileriyle Hacı Baba tam bir Türkmen'di. Kadınlarımızda da aynı özellikler vardı. Ama nereden, ne vakit ve nasıl gelmiş ve bu topraklara nasıl konmuşlardı, bilmiyorum. Akrabadan biri övünerek, "Biz Fatihân'danız,"¹ derdi. Bilinen şu ki, Türkler bu bölgeye geldikleri zaman buralarda Rumlar yaşıyordu. "Usturumca" [Strumica/Stroumnitza] adı, fatihlerin şehre girerken şehir kapısı üstünde gördükleri bir Rumca yazı üzerine bu şehre verilmiştir. Aslı "Ustu Rumca"dır.

Ne var ki tarihin bize öğrettiğine göre, Osmanlı Türkleri, 13. yüzyılda iki koldan Avrupa kıtasına geçerek Rumeli'ye yayılmışlardır. Bir kol Gelibolu'dan Avrupa'ya geçerek ta Sırbistan ve Yunanistan'a kadar sarkmış ve geçtiği bu yerlere yerleşmiştir, ikinci bir kol Karadeniz kıyılarını izleyerek Tuna boyuna inmiş ve sonra Rumeli'ye sarkarak Selanik'e kadar gelmiştir. Bizim babalarımızın bu Osmanlı Türkleri arasında buralara gelerek, Usturumca'da yerleşmiş olmaları ihtimali çoktur.

Zaten aradan beş-altı yüzyıl geçmiş olmasına bakmayarak kılık kıyafet, dil, din, âdet ve gelenekler hep Orta Asya halklarını hatırlatmaktadır. Bizim bütün aile, giyim bakımından hep birbirine benzerdi. Yediğimiz yemekler Orta Asya halklarının yemekleriydi. Bugün bile Orta Asya'da evlerde, karyola ve masa, iskemle filan bulunmaz. Bizim evlerde de bunlar yoktu. Yataklar yerlere serilir, onların üzerinde yatılırdı. Yemek masada, çatal bıçakla değil, yerde elle yenirdi. Ortaya geniş bir renkli çarşaf serilir, bunun üstüne geniş bir sini konur, bizler bu sininin etrafında diz çökerek veya bağdaş kurarak sıralanırdık. Sonra ortaya konan sahandan yemegimizi elimizle alıp yerdik. Evlerin biçimleri bile Orta Asya evlerini hatırlatırdı. Evler geniş bir duvarla çevrilmiş bahçe içinde bulunurdu. Ben Özbekistan ve Türkmenistan'da evlerin aynı biçimde olduğunu görüp şaşmışım. Sözün kısası

1. Osmanlı'nın Balkan fetihlerine katılan asker ve fatihlerin soyundan geldikleri düşünülen kişilere verilen ad. Genel anlamda Balkan Türkleri için kullanılır. (Y.N.)

bunlara benzer birçok âdet ve gelenekler, babalarımızın Orta Asya'dan gelmiş olduklarını gösterir.

Usturumca, kendi kabuğu içine kapanmış küçük bir Rumeli kasabasıydı. Büyük şehirlerle doğrudan doğruya bağı yoktu. Selanik'e giden tren yoluna kasabadan atla dört saatte varılırdı. Bunun için de aşılmaz dağları aşmak gerekirdi. Ben okul için Selanik'e gidip geldikçe bu dağları hep beygir sırtında aşmışımdır. Kasaba yalnız pazar günleri canlanırdı. O gün köylüler ürünlerini satmak, ihtiyaçlarını almak için şehre inerdi. Çarşı pazar, köylülerle ve beraberlerinde getirdikleri hayvan ve eşya ile dolardı. Onlar gitti mi, şehir gene alışılan sessizliğine gömülürdü. Kasabada hiçbir topluluk, hiçbir sosyal veya politik örgüt, hiçbir sosyal eylem yoktu. Ne bir sinema ne bir eğlence yeri ne hoşça vakit geçirecek bir yer. Hayat sabah güneşle başlar, akşam güneşle biterdi. Halkın tek eğlencesi camiye gitmek, namaz kılmak, gündüzleri kahve önlerine atılan hasır iskemlelere oturup dedikodu yapmaktı.

Bizim aile sofı ailelerden biri sayılırdı. Babam tarafı, kadın erkek bütün aile, hem hacı hem de hocaydı. Eve döndükten sonra babamın yaptığı tek iş bir kenara çekilip Kuran okumaktı. Manasını anladığını sanmadığım bu kitabı nasıl da zevkle okurdu. Beni bile daha küçük yaşımdan camiye götürür, oruç tutturur, namaz kıldırırdı.

Biz böyle kapalı bir ortam içinde büyüdük. Dünyaya gözlerimizi bu koşullar içinde açtık.

Günümüz sokaklarda geçirdi. Oyuncaklarımızı bile kendimiz yapar, oyunlarımızı kendimiz icat ederdik. Bu nedenle oyuncaklarımız da, oyunlarımız da sınırlıydı. At kılından top, odundan topaç yapardık. Ama en büyük oyuncağımız sapanıydı. Bunu da kendimiz yapardık. Sonra ilkbahar geldi mi bütün semt çocukları sapanlarımızı alarak kasabanın sırtındaki tepelere çıkardık. Tepelere çıktık mı, Hıristiyan mahallelerini sapanla taşa tutardık. Bizim saldırılarımızı gören Hıristiyan çocukları da hemen ellerinde sapanlarla karşı tepeleri tutar, bizimle savaşa girişirlerdi. Bu savaş saatlerce sürerdi. Bizler adeta milli bir savaşa girmiş gibi heyecanlanırdık. Ve gâvur

çocuklarını kovalayınca kadar savaşa devam ederdik. Düşman gerilere çekilip savaştan kaçtı mı, bizler zafer naralarıyla dağlara yayılır, çiğdem toplar ve kasabaya savaşı kazanmış birer kahraman gibi dönerdik. Bize daha küçükten Hıristiyanlara karşı düşmanlık telkin ederlerdi. Biz de aklımız ermediği halde Hıristiyan çocuklarını gâvur olarak düşman sayardık. Onlar Rum, biz Türk değildik. O vakit toplum Hıristiyan ve Müslüman diye ikiye ayrılırdı. Milliyet duygusu nedir bilinmezdi.

Okul yılları ve aile çevrem

Nihayet okul çağına geldim. Kasabada biri üç yıllık iptidai, ötekisi gene üç yıllık rüştiye okulu vardı. Yani ikisi birleşince altı yıllık ilkokul oluyordu. Her iki okulda da öğretmenler medreseden çıkma yobaz hocalardı. Beni okula birtakım törenlerle götürdüler. Alfabeyi kutsal bir kitap gibi güzel bir çantaya koyup boynuma astılar. Evde bir sürü dualar yapıldı. Sonra babam kolumdan tutup beni okula götürüp hocalara teslim etti. Hoca denilen öğretmen de bizim ailenin yetiştirdiği bir köy çocuğuydu. Ama cahil mi cahil, zalim mi zalimdi. Babam beni ona teslim ederken, “Oğlumu size emanet ediyorum. Eti sizin kemiği benim,” demişti.

O zamanlar dayak cennetten çıkmış bir nimet sayılırdı. Okulda çocuğun dayak yemesi asıldı. Onun için çocuk okula verilirken kemiği çıkıncaya kadar dövülmesi doğal sayılırdı. Bizim hoca, babamın nasihatini ciddiye aldı. Daha ilk günümde beni falakaya yatırdı. Eve dönüşte babama dert yanacak oldum. Şefkatle başımı okşadı, “Hocanın vurduğu yerde gül biter,” dedi.

Gerçekten hocanın vurduğu yerlerde kan toplanıyor, güller açıyordu. Artık hoca beni eline geçirmişti. Her gün ama her gün bir fırsatını bulup ya tokatı yapıyor yahut falakaya yatırıyordu. Dayak yemekten bıkmış, okuldan soğumuş, derslerime çalışmaz olmuştum. İlkokulu bitirinceye kadar bu böyle sürdü gitti.

Türkiye basın tarihinin en önemli isimlerinden biri olan Zekeriya Sertel, tüm yaşamını demokrasi ve ifade özgürlüğü uğrunda geçirdi. Selanik'te başlayan gazetecilik hayatında, Türkiye'nin geçirdiği çalkantılı kuruluş yılları süresince pek çok ürün verdi. *Resimli Ay* dergisinde Nâzım Hikmet'in gür ve "güneşi zapt etmeye" azimli sesiyle "putlar yıktı". Halikarnas Balıkcısı'yla yargılandı. Eşi Sabiha Sertel'le beraber yılmadan, usanmadan ve korkmadan daima yazdı, üretti, gazetecilik düşündü. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye'nin Nazi Almanyası'nın yanında hizalanmasına ve Türkiye'de yükselen faşist dalgaya, *Tan*'daki yazılarıyla karşı koydu. 4 Aralık 1945'te gerçekleşen Tan Matbaası Baskını nedeniyle yurtdışına gitmek zorunda kaldı.

Hatırladıklarım bir memleketi, üretken ve mücadeleci bir gazetecinin benzersiz tanıklık ve gözlemleriyle anlatıyor.

Bazen bir insanın hayatı, bir memleketin de hayatını anlatmaz mı?

